

ÕPETAJATE TÖÖAEG JA TÖÖÜLESANDED

Uuringu kokkuvõtte õpetajate ajakulutustest tööülesannete täitmiseks

Vabariigi Valitsus on välja andnud määruse, mis sisaldab koolide ja muude lasteasutuste õpetajate, kasvatajate ja teiste õppe- ja kasvatusalal töötavate isikute ametikohtade loetelu, millel kehtib lühendatud tööaeg – 35 tundi nädalas. Milline on aga õpetajate tegelik nädalakoormus? Või teisisõnu, kui palju aega ja milliste tööülesannete täitmisele õpetaja kulutab? Nendele küsimustele püüab valgust heita uuring, mille ettevalmistuse ja välitööd viis läbi Eesti Haridustöötajate Liit (EHL). EHL koostas ka küsimustiku õpetajate ajakulude mõõtmiseks (väljastati 1200 tk), mis jagati laiali koolidesse üle Eesti. Täidetud küsitluslehti tagastati kokku 1143. Andmete sisestamise arvutisse, andmete töötamise ja analüüsi viisid läbi TLÜ Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituudi sotsioloogid. Nimetatud küsimustikus paluti õpetajatel ajavahemikul 14.-27. november 2005 iga päev fikseerida, kui palju aega kulus õpetamiseks ettevalmistamisele, õppetööle, klassijuhataja tööle, koolitusele ja enesetäiendamisele, dokumentatsiooni täitmisele, muudele tegevustele. Kuivõrd ajakasutusele lisaks küsiti kõigi uuringus osalenute käest ka vastajat kui õpetajat iseloomustavaid küsimusi (pedagoogilise töö staaž, kas tegemist on alg-, põhi- või keskkooliga, millisel kooliastmel töötava õpetajaga on tegemist, samuti kas kool asub linnas või maal), siis suurenesid võimalused õpetajate ajakulutuste struktuuri iseloomustamiseks veelgi. Õpetaja tööülesanded on üsna mitmekesised ning nende täitmiseks kulub üksjagu sellist aega, millega ei arvesta ükski ametlik dokument. Selgus, et isegi küllaltki detailne küsimustik ei sisalda kõike seda, millega õpetaja peab tegelema.

KÜSITLETUD ÕPETAJATE KONTINGENDI ISELOOMUSTUS

Töölepingus ettenähtud õppetundide arvu järgi nädalas jagunes küsimustikke täitnud õpetajaskond järgmiselt: poolte (50,5%) õpetajate töökoormus töölepingu järgi oli normi piires (18 kuni 24 tundi), 37,4% uuringuga haaratud õpetajaskonnast töötasid lepinguga, mis nägi ette normi ületavat koormust (25 ja enam tundi) ja 12,1% oli neid, kelle koormus oli alla normkoormuse (st oli alla 18 tunni töö nädalas). Kõige enam – peaaegu pooltel õpetajatel - kõrget (töölepingus fikseeritud) õppekoormust esineb linnakoolides ja keskkoolides. Eriti hõivatud on suurema pedagoogilise staažiga õpetajad.

KUI PALJU AEGA KULUB ÕPETAJAL TÖÖÜLESANNETE TÄITMISEKS?

Tundide, sealhulgas asendustundide läbiviimine on ainult üks tegevus, millele õpetaja aeg kulub. Peale selle tuleb õpetajal täita veel mitmesuguseid ülesandeid, mis vähemal või rohkemal määral seostuvad otseselt pedagoogi tööga. Nendeks on õpetamiseks ettevalmistamine, mille võib omakorda jagada alategevusteks (näiteks töö planeerimine, õppevahendite valmistamine, tundides vajalike materjalide ettevalmistamine jne.), klassijuhataja töö oma väga laias spektris, enesetäiendamine mitmesuguste koolituste näol, dokumentatsiooni täitmine, muud tegevused alates õpilasürituste korraldamisest kuni tööga seotud käikude ja sõitude organiseerimiseni. Järgnevalt antakse kõigepealt kõige üldisem ülevaade õpetajate ajakulutustest ning seda nädalasest normkoormusest lähtuvalt. Põhikooli klassi- ja aineõpetaja nädala normkoormus on 18-24 tundi, gümnaasiumi aineõpetajal aga 18-22 tundi nädalas. Veel on oluline rõhutada, et ajakulutusi vaadeldakse eraldi tööpäevadel, nädalavahetustel ning kokku (esmaspäevast pühapäevani), tuues kõigil juhtudel välja tegevusele kulutatud keskmise aja tundides.

Normkoormusega töötavate õpetajate ajakulu tundide andmisele peaks mahtuma 18-24 tunni raamidesse, kogu nädala töökoormus aga vastavalt Vabariigi Valitsuse määrusele 35 tunni sisse. Tegelikult kulub neil õpetajatel kõigile tegevustele kokku 50,1 tundi, sh 5,6 h nädalavahetusel, so laupäeval ja pühapäeval. See on neile lubatust 15 tundi ja n.ö. keskmisest eestlasest üheksa tundi enam. Oluline on märkida, et vähem kui pool (20,5 tundi ehk 41%) ajast kulub õpetamisele – põhiosa ajast tundide läbiviimisele ja väiksem osa asendustundide andmisele. Põhiosa ajast läheb õpetamiseks ettevalmistamisele – 29,6 tunnist tervelt 16,2 tundi. Siia on arvestatud ka enam kui viis tundi tööd nädalalõppudel. Nagu juba mainitud, on õpetajad need, kes piltlikult öeldes töötavad seitse päeva nädalas. Nii kulub neil üle kolme tunni laupäeval ja pühapäeval tundideks ettevalmistamiseks. Et tööpäeval napib aega mitmeks teisekski vajalikuks tegevuseks kulub nädalalõppudel aega ka koolituseks ja enesetäiendamiseks, aga ka klassijuhataja tööle ja dokumentatsiooni täitmisele. Normist, 35 tunnist suurem tegelik koormus (enam kui 50 tundi) on kahtlemata üks põhjus, mis muudab õpetajatöö stressirohkeks ning ei jäta piisavalt vaba aega laadimiseks ja lõõgastumiseks, mis on aga väga oluline, et pingelise tööga toime tulla.

Paraku ei piirdu õpetaja töö sageli ainult tööpäevadega, tihti tuleb väljas olla ka puhkepäeval. Põhiosa alla normkoormusega õpetajate ajast - jämedalt kolm viiendikku, numbriliselt 19,6 tundi - kulus kõikvõimalikele muudele tegevustele. Lisades siia nädalalõpul kulutatud aja, ulatus muudele tegevustele kulutatud aeg koguni keskmiselt 23,7 tunnini nädalas, mis vähendab veelgi õpetamisele kulutatud aja osakaalu kogu õpetaja ajalises eelarves.

ÕPETAJA AJAKULU SÕLTUVALT PEDAGOOGILISEST STAAŽIST

Pedagoogiline staaž võiks olla üks tegur, mis mõjutab õpetajate töökoormust. Pedagoogilise staaži alusel on õpetajad jaotatud viide gruppi: (1) kuni 5 aastat; (2) 5-10 aastat; (3) 10-15 aastat; (4) 15-20 aastat; (5) üle 20 aasta. Uuringu andmed lubavad kinnitada, et õpetajate keskmine töötundide arv nädalas sõltub teatud määral tõepoolest pedagoogilisest staažist. Paraku mitte selliselt, nagu käesoleva osa sissejuhatuses eeldatud, so pikema staažiga pedagoogide nädala keskmine töötundide arv on väiksem kui lühema staažiga õpetajatel. Vastupidi, suurema kogemusega (staaži üle 20 aasta) normkoormusega õpetajate nädala keskmine töötundide arv ulatus 52,3 tunnini, samas kui alla 5 aastase staažiga jäi see 46,1 tunni peale. Erinevus seega 6,2 tundi. Sarnane olukord on jälgitav ka siis, kui vaadelda eraldi töötamist tööpäeval ja nädalalõppudel – ikka oli pikema staažiga õpetajate nädala töötundide arv suurem kui vähema kogemusega kolleegidel. Teisisõnu, just muu tegevuse arvelt kasvabki pikema staažiga õpetajate nädala töötundide arv suuremaks kui noorematel. Vanemate 31,6 tunnile nädalas on noorematel vastu panna 4,9 tundi vähem ehk 26,7 tundi. Seejuures ei tulene selline erinevus mitte õpetamiseks ettevalmistamiseks kulutatud ajast, vaid rohkem klassijuhataja tööle kulutatud ajast, aga samuti mitmesuguste ürituste korraldamisele kulutatud ajast. Huvitav küll, aga pikema staažiga õpetajad jaksavad noorematest aktiivsemalt (vähemalt ajakulu näitab seda) kaasa lüüa ka nendes tegevustes, mis ei ole otseselt tundide läbiviimine või veidi laiemalt – õpetamine.

ÕPETAJA AJAKULU SÕLTUVALT KOOLITÜÜBIST

Järgmisena iseloomustatakse õpetajate nii kogu töötundide arvu kui ka õpetamisele, selleks ettevalmistamisele, klassijuhataja tööle, enesetäiendamisele jne kulutatud aega sõltuvalt koolitüübist, milleks on põhikool ja keskkool. Normkoormusega õpetajate ajakulu sõltuvalt koolitüübist analüüsib 18-24-tunnise nädalakoormusega õpetajate tegelikku koormust erinevatel tasemetel, so põhikoolis ja keskkoolis. Tuleb rõhutada, et märkimisväärset vahet ei ole: kui põhikoolis on nädala keskmine kogukoormus (arvestatud on ka laupäeval ja pühapäeval) 50, 7 tundi, siis keskkooliastmes on see vaid mõnevõrra väiksem, - 49,9 tundi. Põhiosa koormusest langeb tööpäevadele (esmaspäevast reedeni): põhikooli 50,7

tunnisest üldkoormusest 45 tundi (89%) ja keskkooli 49,9 tunnist 44,1 tundi (88%). Vähem kui pool toodud ajast kulub otseselt õpetamisele: põhikoolis töönädala (esmaspäevast-reedeni) 45 tunnist 20,1 tundi (45%); keskkoolis 44,1 tunnist samuti 20,1 tundi (46%). Põhiosa ajast kulub muule tegevusele, mille seas on ilmselgelt esikohal tundideks ettevalmistamine. Siingi ei ole erilist vahet põhikoolil ja keskkoolil: esimeses kulub muule tegevusele 24,9 tundi, millest suurem osa (53%) kulubki õpetamiseks ettevalmistamisele, teises on vastav näitaja 24 tundi, millest tundideks valmistumisele läheb 55% sellest ajast. Tööpäevadel läheb õpetaja aeg veel klassijuhataja tööle (mõlemas astmes keskmiselt neli tundi nädalas) ning dokumentatsiooni vormistamiseks (põhikoolis 2,2 ja keskkoolis 1,9 tundi). Õpetajate puhul on üheks märkimisväärseks jooneks nädalalõppudel töötamine, mis tõstab tööpäevade kõrge koormuse veelgi kõrgemaks. Laupäevadel ja pühapäevadel kulub õpetaja tööle pühendatud aeg eelkõige õpetamiseks ettevalmistamisele (materjali otsing, sellega tutvumine jms), millega nädala keskel ei ole aega või jõudu tegeleda. Mõnevõrra rohkem aega kulub tundideks ettevalmistamiseks nädalalõppudel keskkooliõpetajatel (3,4 tundi), põhikooliõpetajatel on see näitaja 2,8 tundi. Põhjust eriliste erinevuste väljatoomiseks siiski ei ole. Koormused on erinevate kooliastmete õpetajatel suhteliselt ühtlased.

Laupäeviti-pühapäeviti pühendavad õpetajad oma aega ka koolitusele ja enesetäiendamisele (mida võib laias plaanis vaadata samuti kui ühte tundideks ettevalmistamise erivormi), teatud aeg läheb ka klassijuhatajatööle (nädalalõpuüritused) ning loetud minutid dokumentide vormistamisele.

ÕPETAJA AJAKULU SÕLTUVALT KOOLIASTMEST

Järgnevalt on iseloomustatud õpetajate keskmist nädalakoormust kooliastme järgi, so õpetajate koormust, kes õpetavad kas (1) alg- või alg- ja põhikoolis, (2) ainult põhikoolis, (3) ka keskkoolis (so keskkooli astmes, põhikooli ja keskkooli astmes, kõikides kooliastmetes). Eristatakse kahte gruppi õpetajaid: 18-24 tunnise ning 25 ja enama tunnise koormusega õpetajaid. Suurim nädalakoormus (esmaspäevast pühapäevani) on neil 18-24 tundi andvatel õpetajatel, kes õpetavad alg- või alg- ja põhikoolis – 51,4 tundi, järgnevad keskkooliõpetajad (49,8 tundi) ning seejärel põhiastmes õpetavad õpetajad (48 tundi). Samasugune pilt avaneb ka töönädala koormus analüüsimisel: alg- või alg- ja põhikooliõpetajatel 46 tundi, keskkooliõpetajatel 43,8 tundi ja põhikooliõpetajatel 42,8 tundi. Järjestus muutub, kui vaadelda koormust nädalalõppudel - kõige enam kulutavad õppetööle seotud probleemidele laupäeviti-pühapäeviti oma aega need õpetajad, kes kas osaliselt või täielikult õpetavad keskkooliastmes – kuus tundi. Erinevate astmete õpetajatel kulub tundide (nii põhi- kui asendustundide) andmisele ühesugune aeg – ca 45%. Kõikide kooliastmete õpetajate koormus on võrreldes kehtestatud normiga kõrge juba töönädala sees, millele lisandub veel töötamine nädala lõpus, mis tõstab koormust veel ning ei võimalda ka õpetajatel niigi pingelisest tööst piisavalt välja puhata.

ÕPETAJA AJAKULU SÕLTUVALT KOOLI ASUKOHAST

Lõpuks võtame vaatluse alla õpetajate töökoormuse sõltuvuse kooli asukohast lõikes maa ja linn. Eesti kõrge linnastumise taseme juurde selles lõikes suuri erinevusi õpetajate töökoormuses olla ei tohikski. Siiski võiks arvata, et väiksemate maakoolide korral, kus õpilasi vähem kui suurtes linnakoolides, on ka õpetajate koormus mõnevõrra väiksem. Aga selle paikapidavust/paikapidamatust näitab järgnev analüüs. Linnakoolide õpetajate töötatud keskmine tundide arv nädalas oli tõepoolest veidi kõrgem kui maakoolide õpetajate oma. See erinevus ei olnud küll suur, vaid 1,8 tundi, kuid ikkagi olemas. Linnakoolide õpetajad töötasid veidi rohkem (ühe tunni võrra) ka nädalavahetustel, aga samuti normaalse töönädala (esmaspäevast reedeni) jooksul. Muidugi ei saa siinkohal kuidagi mööda asjaolust, et nii linna kui ka maakoolide õpetajate koormus vähemalt vaadeldud perioodi jooksul oli äärmiselt kõrge - 50 tunni ringis nädalas, mis ületab selgelt nii lühendatud

tööaja kestuse kui ka tavalise töönädala pikkuse. Vaadeldes maa- ja linnakoolide õpetajate ajakulu üksikute tegevuste lõikes ilmnas, et õpetamisele kulutasid maakoolide õpetajad veidi rohkem aega kui linnakoolide õpetajad - umbes ühe tunni jagu. Maa- ja linnakoolide õpetajate võrdlus muudele tegevustele kulutatud aja lõikes näitas jällegi, et linnakoolide õpetajate koormus on suurem. Kusjuures nüüd ulatus erinevus juba 3 tunnini, vastavalt keskmiselt 28,7 ja 31,6 tundi nädalas. Linnakoolide õpetajate koormus ületas maakoolide oma ka nii nädalavahetusel kui ka tavalisel töönädalal töötamise osas. Kui näiteks tundide läbiviimiseks kulus maakooli õpetajal keskmiselt 17,1 tundi nädalas, siis muudele tegevustele 28,7 tundi, vahe seega 7,6 tundi, linnakooli õpetajate puhul olid vastavad arvud 16,9, 31,6 ja 11,5. Siit tõusetub küsimus: kas muudele tegevustele kulutatud aeg ei ole liiga suur? Tõsi, olulise osa sellest täidab õpetamiseks ettevalmistamisele kulunud aeg, mis linnakoolides on isegi veidi suurem kui tundide läbiviimisele kulunud aeg – vastavalt 17,7, ja 16,9 tundi nädalas. Klassijuhataja tööle kulutatud aeg on linnakoolide õpetajate korral 0,7 tunni võrra kõrgem kui maakoolide õpetajatel, enesetäiendamisele läinud aeg aga võrdne.

KOKKUVÕTE

Ülevaade andis ettekujutuse sellest, kui palju aega kulub õpetajatel tööülesannete täitmiseks keskmiselt ühe nädala jooksul. Õpetamine, konkreetsemalt tundide läbiviimine, on ainult üks tahk õpetaja igapäevatööst. Peale selle tuleb õpetajal kulutada aega tundideks ettevalmistamisele, klassijuhataja tööle, enesetäiendamisele, dokumentatsiooni täitmisele ja veel mitmele muule tegevusele (näiteks õpilasürituste korraldamisele või õppekäikude organiseerimisele). Küsimus on selles, kas kõik need tegevused mahuvad Vabariigi Valitsuse määrusega õpetajatele kehtestatud lühendatud tööaja sisse ära? Eesti Haridustöötajate Liidu poolt ettevalmistatud ja läbiviidud uuringu andmete analüüs näitas, et õpetajate nädala keskmine töötundide arv on väga suur. Ainult alla normkoormusega töötavate õpetajate korral jäi see enam-vähem Valitsuse kehtestatud lühendatud tööaja (35 tundi nädalas) sisse. Nii normkoormusega, rääkimata üle normkoormusega töötavatel õpetajatel ulatus nädala keskmine töötundide arv 50 lähedale või isegi üle selle, mis ületab ligu poolteist korda eelpool mainitud 35 nädalatunni piiri, aga samuti normaalse töönädala pikkuse. Õpetamisele kulus märgitud nädalatundide üldarvust vähem – keskmiselt 40%. Olenevalt õpetajate grupist (põhikooli või keskkooli, maa või linnakooli, pikema või lühema pedagoogilise staažiga õpetaja), võib see protsent veidi kõikuda siia või sinna poole, kuid üldpilt jäi samaks – õpetamisele kulutatud aeg jääb muule tegevusele alla.

See on seda enam märkimisväärne, et õpetamine haarab peale tundide läbiviimise ka asendustundide andmist, õpilaste järelaitamist, konsultatsioone, pikapäevarühma tööd, ringi- ja treeneritööd. Kõigest eelnevast väljajäänud tegevused haarasid õpetaja nädala ajalisest eelarvest ligikaudu 60%. Tõsi, suur osa sellest kulus tundideks ettevalmistamisele. Teatud aeg kulus ka klassijuhataja tööle, enesetäiendamisele, ürituste ja õppekäikude korraldamisele jne. Kõik eelnimetatud tegevused on pedagoogitöö lahutamatud osised, kuid ikkagi on nendele tegevustele kulunud aja osakaal õpetaja üldises ajabüdjētis äärmiselt suur. Ehk annab just nende arvelt vähendada õpetajate ülepaisutatud nädala töötundide arvu, viia seda veidigi mõistlikumale tasemele. Kas pole suur koormus, eeskätt just õpetamisele lisanduv tegevus, ka üks põhjusi, miks me räägime juba pikka aega noorte õpetajate puudusest koolis?